

НАЦІОТВОРЧА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ В. ЛИПІНСЬКОГО

Проаналізовані погляди В. Липинського на характер національного та державного розвитку. Доведено, що він запропонував проект творення української державності на національних засадах, ставлячи знак рівності між державною і національною приналежністю. Стверджуючи, що нормальний розвиток України можливий лише в межах незалежної держави В. Липинський відкидав демократичний шлях майбутньої держави, вважаючи оптимальнішою для національного розвитку класократію.

Ключові слова: нація, самостійність, доктрина, класократія, держава.

Maneluk Jurij. Narodotwórcza teoria państwa W. Lipińskiego.

W artykule przeanalizowano poglądy W. Lipińskiego na charakter narodowego i państwowego rozwoju. On zaproponował projekt utworzenia państwowości ukraińskiej na zasadach narodowych, stawiając znak równości pomiędzy państwem i przynależnością narodową. Postulując, że prawidłowy rozwój Ukrainy możliwy jest tylko w granicach niepodległego państwa, W. Lipiński odrzucał demokratyczną drogę rozwoju przyszłego państwa, uważając za bardziej optymalny model klasokrację.

Słowa kluczowe: naród, samodzielność, doktryna, klasokracja, państwo.

Манелюк Юрій. Націотворческа теория государства В. Липинского.

Проанализированы взгляды В. Липинского на характер национального и государственного развития. Доказано то, что он предложил проект создания украинской государственности на национальных принципах, ставя знак равенства между государственной и национальной принадлежностью. Утверждая, что нормальное развитие Украины возможно только в границах независимого государства, В. Липинский отбрасывал демократический путь развития будущего государства, считая более оптимальной для национального развития классократию.

Ключевые слова: нация, самостоятельность, доктрина, классократия, государство.

Maneliuk Yuriy. Nation creation theory of state by V.Lypynski.

The views of V. Lypynski on national and state character development is analysed in the article. He suggested the creation of Ukrainian nation on the national basis, putting an equal sign between the state and nationality. Claiming that the normal development of Ukraine is possible only within an independent states, V. Lypynski rejected democratic way of a future state, considering a more optimal for national development of klasokriatiya.

Key words: nation, independence, doctrine, klasokriatiya, state.

Питання визначення оптимальної форми та характеру національного розвитку України і до тепер залишається одним із найактуальніших завдань вітчизняної політичної науки. Наукові та публіцистичні дискусії щодо вибору державотворчої стратегії України, які активізувалися у середині XIX–початку XX ст., тривають і сьогодні. За умов реалізації конституційної реформи в Україні питання визначення оптимальної форми української державності не втрачає своєї значущості, тому по-новому потрібно розглянути на теоретичні розробки українських мислителів минулого. Одним із найвидатніших представників зазначеного періоду був В'ячеслав Липинський.

Український політичний діяч, інтелектуал В'ячеслав Липинський (1882–1931), думки якого були джерелом інтелектуального натхнення, ідейною основою як для прихильників, так і для критиків його поглядів — автор специфічної історіософської концепції. Він репрезентує консервативне крило прибічників української національної ідеї, які також представляли Осип Назарук (1883–1940), Степан Томашівський (1875–1930), Іван Лисяк-Рудницький (1919–1984).

Відповідно до теорії В. Липинського, держава являє собою єдину можливу форму націотворення, оскільки лише за умови набуття власної державності етнічна спільнота здобуває можливість перетворитися на націю, національно ідентифікуватися.

За переконанням вченого, обов'язковою передумовою успіху в справі побудови незалежної і міцної української держави має бути повернення до консервативних традицій. Консерватизм, на його думку, — це утвердження всередині українського громадянства організованих сил

авторитету, дисципліни, правопорядку, політичної культури, які були б здатні стати в майбутньому носіями української державної влади [1, с. 444].

В. Липинський, розробляючи концепцію української державності, критично осмислив уже існуючі форми держави, розробив і запропонував власну типологію державних утворень. На основі всебічного аналізу взаємовідносин між активною меншістю (аристократами) та пасивною більшістю (масами) він дійшов висновку, що залежно від того, як складаються ці відносини і хто їх формує, ми маємо різні типи національних та державних утворень. Зокрема В. Липинський вирізняв три типи: демократію з республікою, охлократію з диктатурою та класократію з правовою монархією. При цьому вчений зауважує, що жодна нація не почала і не може почати своє існування від демократії, оскільки демократичні нації можуть існувати тільки там, де вже була або є своя власна національна держава, тобто там, де вже були і правила свої власні класократичні або охлократичні аристократії [1, с. 245].

Тому В. Липинський вважав, що лише класократія відзначається рівновагою між владою. Демократія характеризується порушенням рівноваги між владою та свободою. Охлократія означає абсолютне панування войовників-непродуцентів із цілковитим придушенням свободи і самодіяльності громадян. Послаблена розвитком матеріального добробуту класократія, на думку вченого, вироджується у демократію, а її «гробокопателем» є охлократія.

Порівнюючи ці форми організації суспільного життя, В. Липинський віддає перевагу класократії, розуміючи під поняттям «клас» усіх, об'єднаних спільною суспільною функцією, без уваги на ієрархічний щабель, який вони займають. Наприклад, до «промислового класу» належать однаково і робітники, і технічний персонал, і «капітани індустрії». Конфлікти, суперечності між ними, тобто роз'єднувальні чинники, на думку Липинського, значно слабші від моментів, що їх об'єднують. Устрій «класократії» (взірець — Англія) відзначається рівновагою між владою і свободою, між силами консерватизму і прогресу. У цій системі громадянство наділене свободою економічної, культурної та політичної самодіяльності, але ця свобода дисциплінована авторитетом сильної і стабільної державної влади. Класократичний устрій не лише допускає, а навіть вимагає свободи критики та опозиції, яка, проте, не призводить до революційних зламів, оскільки діє в межах традиційного правопорядку, що виховує її в дусі політичного реалізму та відповідальності. Вказуючи на негативні, з його точки зору, риси охлократії та демократії, вчений наголошує на тому, що цими методами можуть бути створені нові держави, але не можуть бути створені нові органічні нації і національна свідомість [1, с. 272]. Необмежений демократичний індивідуалізм, на думку В. Липинського, руйнує в суспільстві основи дисципліни і правопорядку. Господарська та індивідуальна самодіяльність набуває хаотичних форм. Державна влада стає знаряддям приватних інтересів певних соціальних груп (багатіїв-плутократів чи клептократів), виразником яких стають численні партії-ширми найманих професійних політиків з-поміж інтелігенції, здебільшого позбавлених почуття політичної відповідальності. Історичними прикладами демократії в розумінні В. Липинського є Римська республіка доби занепаду, Франція Третьої республіки, Річ Посполита тощо.

Охлократія, за В. Липинським, означає абсолютне панування войовників-непродуцентів з повним придушенням свободи та самодіяльності громадян. Це приклад суспільства, організованого на зразок монолітного військово-бюрократичного «ордену» на чолі з деспотичним монархом-самодержавцем або вождем-диктатором; де немає місця легальній опозиції, а громадянство перетворене на пасивну, аморфну біологічну масу, юрбу (юрба по-грецьки — охлос), але охлократія — це не панування юрби, чого, на думку Липинського, ніколи не буває, а панування над юрбою. До такого типу він відносив революційні диктатури, всі цезаристично-бонапартистські режими.

Своє, досить скептичне, ставлення до демократії В. Липинський аргументував такими факторами, які спричиняють негативні наслідки у процесі державотворення:

- ігнорування ролі еліти у державотворчому процесі, що обумовлює слабкість керівного ядра українського національно-демократичного руху;

- автономізм української демократії, побоювання радикальних вимог державної незалежності України;
- нігілістичне ставлення до державних інституцій, непоодинокі факти нехтування правовими нормами, слабкість легітимізму;
- низька ефективність парламентських методів розв'язання глибоких соціально-економічних проблем країни в переломні часи;
- однобічно позитивне ставлення до ролі народних мас;
- прагнення до створення режиму необмеженого народовладдя;
- відсутність раціонально обгрунтованої, зваженої стратегії державотворення, творення держави «явочним порядком»;
- засилля популізму, анархізму і соціалізму;
- дроблення сил демократії та їх взаємне протистояння [2, с. 37-38].

Зважаючи на події двадцяти років становлення незалежної української держави, важко не погодитися із більшістю аргументів В. Липинського. Адже досвід демократизації нашої країни засвідчує, що національній еліті не вдалося уникнути багатьох «проваль» демократії. До того ж однією з найбільших проблем національних демократичних сил залишається їх внутрішній сепаратизм, а українство і дотепер не може подолати пасток популізму й анархізму.

Головною ж у концепції В. Липинського є думка, що ніхто нам не збудує державу, коли ми самі її не збудуємо, і ніхто за нас не сформує націю, коли ми самі нацією не хочемо бути. Розуміння нації у В. Липинського надзвичайно прогресивне, тобто його національне мислення підноситься до висот європейської політичної думки кінця ХХ століття. Він ставить знак рівності між державною і національною приналежністю. «Нація для нас, це всі мешканці даної Землі і всі громадяни даної Держави. Тому дійсним українцем є всякий, хто живе на Землі України і хто працює заради неї». В. Липинський вважав, що українську націю можна б найкраще сконсолідувати на основі «територіального патріотизму» — почуття любові до рідного краю, як органічної цілісності в усіх постійних мешканців української землі, незважаючи на їх соціальну належність, віросповідання, етнічне походження, мову, культуру. Прикладом можуть бути США, де на ґрунті територіального патріотизму та об'єднуючої політичної свідомості постала одна нація. Україна, за В. Липинським, теж мусить стати спільною батьківщиною усіх своїх громадян, а не тільки якоїсь однієї суспільної верстви. «Коли я пишу в цій книзі про нас — «Ми українські націоналісти», — то це значить, що ми хочемо Української Держави, обіймаючої всі класи, мови, віри і племена Української Землі», — констатує Липинський. Водночас він звертає увагу на екзистенційні основи нації, застерігає від штучності її творення. Коли відродження нації, наголошує Липинський, відбувається без любові до цілої нації (мається на увазі корінної, основної нації) в усіх її класах і групах, без того ідейного національного пафосу, того романтичного захоплення образом повної волі й незалежності нації, що йшло в парі з відродженням в усіх європейських народів, — то з самого поняття «нація» викидається увесь його живий творчий зміст. Залишається тільки форма — мертва шкаралупина без зерна.

У націотворчому процесі В. Липинський відводить особливу роль «провідній верстві», «панству», «національній аристократії», «еліті» без огляду на її походження. Вона мислиться як основа, організатор, правитель і керманіч нації. Прикметами національної аристократії постають матеріальна сила, моральний авторитет і воля до влади та консерватизм. На його думку, консерватизм — не просте збереження старого чи реставрація віджилих форм суспільного ладу або захоплення декоративними, бутафорними рисами національної традиції.

В. Липинський усвідомлював і повністю сприймав потребу й неминучість далекосяжних соціальних змін. Але він вважав, що аристократія мала б стати єдиною ланкою між «старою» і «ною» Україною і завдяки цьому забезпечити тяглість національного життя, розвиток якого характеризується високим ступенем перервності: «Не законсервованя дворянства, а тим менш поворот до давнього стану, маємо ми на меті... Ніхто краще від нас не знає, що в масі своїй все наше — помоскалене і спольщене дворянство — вже у великій мірі виродилось і що ці послідні

могикани шляхетсько-козацької доби нашої державності мусять вкінці зникнути так само, як зникли їхні попередники — останні могикани доби варазько-князівської, бо такий суворий закон природи. Але таким самим законом природи є і те, що здорове зерно тільки на дозрілім дереві родиться. І що старе дерево таким загине, мусить оцим своїм здоровим зерном землю круг себе засіяти та з того здорового зерна нове, відроджене життя розпочати».

Отже, консервативний аристократизм В. Липинський мислив як утвердження в українському націотворчому суспільстві організованих сил авторитету, дисципліни, правопорядку, політичної культури, здатних стати в майбутньому носіями української державної влади. Адже, за його словами, найкращих організаторів знайти і до праці державної залучити не може навіть найкраща виборна влада, оскільки вона понад усе рахується не з талантом, а з партійним цензом людини. До того ж вона зацікавлена в тім, щоб ніхто здібніший, ніхто справді талановитий коло неї при праці державній не опинився.

Націотворчому процесу підпорядкований і монархізм В. Липинського. Монарх, на його думку, мав стати об'єднуючим центром, загальновизнаним авторитетом у протистоянні, політичній конкуренції різних сил і груп, що могли б погубити Українську державу. Симпатик англійської «моделі» конституційної монархії, Липинський розглядав роль гетьмана-монарха в майбутній Українській державі символічною і репрезентативною, з максимальним обмеженням його реальної влади. Гетьман, за його задумом, мав бути для суспільства, періоду його національної трансформації, живим символом української державницької ідеї та найвищим політичним авторитетом нації. В. Липинський сподівався, що міцна гетьманська організація зуміє контролювати гетьмана та керувати його кроками, одночасно зміцнюючи його морально-політичний авторитет. Щоправда, в останніх своїх працях він, відстоюючи спадковий гетьманат як найбажанішу легітимну форму державного правління, зазначав, що визначення форми правління майбутньої Української держави мало б бути прерогативою установчих зборів, що є рівнозначним визнанням демократичного принципу організації влади.

В. Липинський увійшов в історію української політичної думки, як творець нової державницької концепції. Він створив систему, побудовану на торуванні шляху від нації до держави. Основні засади поглядів вченого, можна згрупувати наступним чином.

По-перше те, що українська демократична інтелігенція не могла себе уявити в ролі будівничих української держави і відкидала будь-яку думку про те, що це може зробити хтось інший. Вона хотіла тільки для себе ту роль, до якої почувала здатною — роль посередника між Російською державою та українським народом.

По-друге, монополізація української національної ідеї тільки для себе була результатом способу життя й діяльності тих, хто експлуатував цю ідею, як посередник, виправдовуючи цим своє політичне і моральне існування.

По-третє, українські політичні партії проголосили самостійність не тому, що вони відчували бажання мати свою державу, а тому, що більшовицька Росія не захотіла з ними говорити. І тому, російські більшовики, а не національна українська ідея, примусила українську інтелігенцію ступити на шлях державного будівництва.

По-четверте, вчений вважав, що наша демократія здатна тільки на одне: знищити власну державотворчу аристократію, а з нею й українську державу. Він наголошує, що вирівнювання класів, а разом з тим і націй — суть демократії, що це відбувалося в українській історії в усі часи і вело до деградації та руйни.

По-п'яте, кожна демократія повинна мати армію, яка твориться силою згори вниз, а не навпаки. Коли якась нація не матиме власної армії та організації праці в формі окремого господарського апарату, то вона стане нацією залежною.

По-шосте, коли відродження нації відбувається без національного ідеалізму, без любові до нації, без ідейного національного пафосу і без романтичної закоханості в незалежність, то із самого поняття нації викидається його живий творчий зміст, а залишається тільки форма «мертва шкарлупа без зерна».

По-сьоме, усяку виборчу, тимчасову владу репрезентує політик, який думає тільки про наступні вибори, і лише той, хто стоїть понад всякими партіями, зацікавлений у зростанні й зміцненні держави, а не у використанні її у власних інтересах [3, с. 168–169].

В. Липинський вважав, що держава та нація постають тоді, коли на певній території серед пасивної маси з'являється активна група людей — національна аристократія, яка закладає підвалини окремої державної організації й тим самим започатковує основу нації. Без своєї суверенної державної організації не може бути нації, бо держава — це синонім влади власної держави, тому не може бути держави без нації. Отже, консервативна теорія В. Липинського за своїм спрямуванням є державницькою та націотворчою.

Отже, у дискусіях, що тривають в українському політикумі вже майже двадцять років щодо характеру української державності, не зайвим буде враховувати позицію В. Липинського про необхідність розвитку національної державності, де нація є не лише етнокультурною спільнотою, а передусім політичним об'єднанням. До того ж більше, ніж актуальними сьогодні є висновки вченого про те, що сусідні держави дуже часто використовували соціальні антагонізми та соціальну напругу в Україні, нав'язуючи власні стратегії політичного розвитку та розколюючи національну еліту на непримиренні табори. Саме тому, важко не погодитися із твердженням В. Липинського про необхідність формування національної еліти, яка має стати не просто носієм українських державницьких ідей, але й провідною рушійною силою поступу в країні. Його слова «ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути» й донині залишаються актуальними.

---

1. *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму (писані 1919–1926 рр.) / В. Липинський. – Нью-Йорк, 1926. – 470 с.

2. *Лінецький С.* Чи був В. Липинський антидемократом? (До питання про оцінку політичних поглядів мислителя) / С. Лінецький // Молода нація. – 1996. – № 2. – С. 29–42.

3. *Манелюк Ю. М.* Націотворча теорія держави в українській політичній думці кінця XIX – початку XX століття (на прикладі концепцій В. Липинського та В. Старосольського) / Ю. М. Манелюк // Нова парадигма : журнал наукових праць / [гол. ред. В. П. Бех]. – Вип. 62. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 163–173.